

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Лико С.М.

**ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ
В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ**

Навчально-методичний посібник

**Херсон
ОЛДІ-ПЛЮС
2016**

УДК 502.173(07)

ББК 20.1 р

Е 45

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
Гриф надано №1/11-17591 від 04.12.2015 р.*

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
протокол № 14 від 29 жовтня 2015 р.*

*Схвалено і рекомендовано до друку кафедрою екології
та збалансованого природокористування
протокол № 2 від 11 лютого 2015 року*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

КЛИМЕНКО М.О. – доктор сільськогосподарських наук, професор, директор навчально-наукового інституту агроєкології та землеустрою Національного університету водного господарства та природокористування;

ДОЛЖЕНЧУК В.І. – кандидат сільськогосподарських наук, директор Рівненської філії державної установи «Інститут охорони ґрунтів України».

Лико С.М.

Е 45 Екологічний контроль в агропромисловому комплексі: навчально-методичний посібник / С.М. Лико – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 304 с.

ISBN 978-966-289-080-8

Навчально-методичний посібник «Екологічний контроль в агропромисловому комплексі» підготовлений для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації спеціальності «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» денної та заочної форми навчання. Він включає опис навчальної дисципліни «Екологічний контроль в агропромисловому комплексі», робочу навчальну програму, до складу якої включена мета та завдання, вміння, знання, навички та компетенції, а також розгорнуту програму даної навчальної дисципліни.

ББК 20.1 р

ISBN 978-966-289-080-8

© Лико С.М., 2016
© ОЛДІ-ПЛЮС, 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

МОДУЛЬ 1. Розвиток агропромислового комплексу (АПК)	18
Змістовий модуль 1. Загальна екологічна ситуація в АПК України	18
Тема 1. Поняття про АПК	18
Тема 2. Роль агропромислового комплексу (АПК) в національній економіці, його структура та форми організації	37
Тема 3. Структурні і територіальні особливості агропромислових комплексів	49
Змістовий модуль 2. Особливості формування агропромислових комплексів	64
Тема 4. Державний контроль за охороною земель. Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК	64
Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства... ..	82
Тема 6. Вимоги та обмеження щодо зберігання пестицидів	96
МОДУЛЬ 2. Управління і контроль в АПК	105
Змістовий модуль 3. Інспектування використання і охорони земель	105
Тема 7. Стан та розвиток системи технічного регулювання продукції АПК в Україні	105
Тема 8. Основні функції управління і контролю в агропромисловому комплексі	112
Тема 9. Розвиток інфраструктури аграрного ринку	138
Змістовий модуль 4. Інспектування використання і охорони земель	156
Тема 10. Концепція державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року	156
Тема 11. Про державну інспекцію сільського господарства України.....	171

Тема 12. Процес контролю, що здійснюється інспектором за використанням і охороною земель	198
--	-----

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ

<i>Практична робота №1</i> Тема: Вивчення стратегії поводження з радіоактивними відходами.....	212
<i>Практична робота №2</i> Тема: Ознайомлення з методами розв'язання проблем з радіоактивними відходами.	221
<i>Практична робота №3</i> Тема: Вивчення радіологічного стану ґрунтів Рівненської області	234
<i>Практична робота №4</i> Тема: Принципи раціонального застосування мінеральних ресурсів.....	239
<i>Практична робота №5</i> Тема: Вивчення методики розрахунку балансу гумусу у ґрунті.	243
<i>Практична робота №6</i> Тема: Розрахунок потреби у мінеральних добривах.....	252
<i>Практична робота №7</i> Тема: Проведення моніторингу земель	257
<i>Практична робота №8</i> Тема: Вивчення нормативно-правової бази регулювання у сфері охорони земель	263
<i>Практична робота №9</i> Тема: Вивчення нормативно-правової бази у відтворенні родючості ґрунтів	275
<i>Практична робота №10</i> Тема: Освоєння методики проведення екологічного контролю в АПК.....	285
ДОДАТКИ	292
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	299

ВСТУП

Економічний розвиток держави обов'язково має супроводжуватися збереженням і відновленням довкілля, інакше під загрозою стають життєдіяльність суспільства в цілому і людини, зокрема. Ключовим принципом взаємодії людського суспільства і природи мають бути не споживацтво й насильництво, а гармонійне співіснування. Цей принцип повинен бути підкріпленим гармонізованою законодавчою та нормативно-правовою базою та реально діючими економічними механізмами.

Сьогодні слід розуміти, що невирішені економічні проблеми становлять серйозну небезпеку повноцінному існуванню будь-якої держави. Нинішній процес соціально-економічних перетворень відбувається в екстремальних економічних умовах. У зв'язку з цим, одним із найскладніших завдань перехідного періоду є докорінна екологічна реконструкція чи екологічний контроль всієї господарчої діяльності в нашій країні.

На жаль, контроль та управління природокористування в Україні здійснюється переважно на основі даних про вплив на навколишнє середовище, котрі декларуються підприємствами, зокрема: використання природних ресурсів, розміщення відходів, в тому числі і радіоактивних, скиди стічних вод та викиди в атмосферне повітря. Проте, задекларована кількість відходів складає всього 15-20% від фактичного об'єму, що і є однією з основних причин надзвичайно низької ефективності контролю та управління природокористування в державі.

Екологічний контроль в галузях агропромислового комплексу (АПК) є важливою ланкою у формуванні природоохоронної стратегії і державної політики в галузі охорони навколишнього середовища.

Навчальна дисципліна «Екологічний контроль в АПК» читається для студентів напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» як вибіркова дисципліна. Теоретичні знання і практичні компетенції використовуються при виконанні дипломної роботи.

Робоча навчальна програма цієї дисципліни розроблена на основі навчальної програми, яка затверджена Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету, в установленому порядку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 2	Галузь знань 10 Природничі науки	вибіркова
	Напрямок підготовки спеціальність <i>101 «Екологія» 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»</i>	
Модулів – 2	ОКР «Бакалавр»	Рік підготовки:
Змістових модулів – 4		4-й
Загальна кількість годин – 60		Семестр
		7-й
Лекції		
12 – год.		
Практичні		
20 год.		
Самостійна робота		
20 год.		
Індивідуальні завдання:		
8 год.		
Вид контролю:		
Іспит		

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни. Метою викладання навчальної дисципліни «Екологічний контроль в АПК» є ознайомлення студентів з загальною екологічною ситуацією в агропромисловому комплексі (АПК) України; основними поняттями про АПК; оцінкою якості продукції АПК.

Особливо важливим є вивчення нормативно-правової бази регулювання у сфері охорони земель та екологічного контролю в АПК.

Завданням вивчення дисципліни «Екологічний контроль в АПК» є:

- ознайомити студентів з проблемами в АПК;
- ознайомитися з загальною екологічною ситуацією в агропромисловому комплексі (АПК) України та регіону;
- прищепити студентам розуміння необхідності проведення екологічного контролю якості продукції АПК;
- вивчити законодавчу нормативно-правову базу у регулюванні управління та контролю в АПК.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні поняття про АПК;
- загально-екологічну ситуацію в АПК України;
- особливості державного контролю за охороною земель;
- яку відповідальність несе держава за порушення земельного законодавства;
- концепцію державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року;
- вимоги державної інспекції сільського господарства України.

вміти:

- поводитися з радіоактивними відходами;
- розв'язувати проблеми з використання радіоактивних відходів та ведення сільського господарства на забруднених територіях;
- дати оцінку радіологічного стану ґрунтів;
- розробити принципи раціонального застосування мінеральних ресурсів;
- розрахувати баланс гумусу у ґрунті;
- розрахувати потреби у мінеральних добривах;
- провести моніторинг земель;
- застосувати методику екологічного контролю в АПК;

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. Розвиток АПК

Змістовий модуль 1. Загальна екологічна ситуація в АПК України

Тема 1. Поняття про АПК. Сутність АПК і його місце в народногосподарському комплексі України. Галузева структура АПК. Сільське господарство та особливості його розміщення. Функціональна структура АПК. Територіальна структура АПК. Проблеми і перспективи розвитку АПК України. Родючість ґрунту – невідемна складова сільськогосподарського виробництва.

Тема 2. Роль АПК у національній економіці, його структура та форми організації. Значення і роль АПК в економіці. Структура АПК і форми організації. Чинники просторової організації АПК. Сільське господарство та його структура.

Тема 3. Структурні і територіальні особливості агропромислових комплексів. Основні галузі, що входять до складу АПК: виробництво сільськогосподарської продукції, промислова переробка сільськогосподарської сировини, виробництво засобів виробництва; виробнича та соціальна інфраструктура АПК. Типи територіальних АПК.

Змістовий модуль 2. Особливості формування агропромислових комплексів

Тема 4. Державний контроль за охороною земель. Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК. Зміст і завдання контролю за використанням і охороною земель. Державний контроль за використанням і охороною земель. Самоврядний контроль за використанням і охороною земель. Громадський контроль за використанням і охороною земель. Основні завдання

роботи Української лабораторії якості і безпеки продукції АПК.

Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства. Поняття юридичної відповідальності за земельні правопорушення. Земельні правопорушення як підстава юридичної відповідальності. Кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення земельного законодавства. Цивільно-правова відповідальність за порушення земельного законодавства. Дисциплінарна і матеріальна відповідальність за земельні правопорушення. Самовільно зайняті земельні ділянки та їх повернення.

Тема 6. Вимоги та обмеження щодо зберігання пестицидів. Законодавчі вимоги для провадження господарської діяльності з використання пестицидів. Вимоги щодо транспортування пестицидів. Вимоги та обмеження щодо зберігання пестицидів. Нормативно-правові акти, що регулюють використання пестицидів, які прийняла Україна.

МОДУЛЬ 2. Управління і контроль в АПК.

Змістовий модуль 3. Система регулювання продукції АПК

Тема 7. Стан та розвиток системи технічного регулювання продукції АПК в Україні. Стан технічного регулювання продукції АПК. Стандартизація та сертифікація продукції. Розвиток системи технічного регулювання продукції АПК. Проблеми запровадження технічного регулювання продукції АПК.

Тема 8. Основні функції управління і контролю в агропромисловому комплексі. Організаційно-правові засади управління агропромисловим комплексом України. Адміністративно-правове регулювання агропромисловим комплексом України.

Тема 9. Розвиток інфраструктури аграрного ринку. Поняття про аграрний ринок України. Проблеми розвитку інфраструктури аграрного ринку. Перспективи його формування. Першочергові заходи розвитку інфраструктури аграрного ринку.

Змістовий модуль 4. Інспектування використання і охорони земель

Тема 10. Концепція державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма. Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання. Мета програми. Визначення оптимального варіанта розв'язання проблем, шляхи і способи. Очікувані результати виконання програми.

Тема 11. Про державну інспекцію сільського господарства України. Положення про державну інспекцію сільського господарства України. Склад державної сільськогосподарської інспекції, її структура та посадові повноваження.

Тема 12. Процес контролю, що здійснюється інспектором за використанням і охороною земель. Вивчення статей процесу контролю, що висвітлені у Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель».

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього – 60 год.	у тому числі				усього – 60 год.	у тому числі			
		л	п	с.р.	і.з.		л	п	с.р.	і.з.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<u>МОДУЛЬ 1 Розвиток АПК</u>										
<u>Змістовий модуль 1. Загальна екологічна ситуація в АПК України</u>										
Тема 1. Поняття про АПК		1	2	2	-		1	2	2	-
Тема 2. Роль АПК у національній економіці, його структура та форми організації		1	2	2	-		-	-	4	-
Тема 3. Структурні і територіальні особливості агропромислових комплексів		1	-	-	2		-	-	4	-